ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

ODAM ASKARIDASI. PARAZITNING MORFOLOGIK TUZILISHI, HAYOT SIKLI. UNDAN KELIB CHIQADIGAN KASALLIKLAR, KASALLIK BELGILARI VA OLDINI OLISH

Mualliflar: Toshkent davlat tibbiyot universiteti
1-sonli davolash ishi fakultaeti 1-kurs 111-A guruh talabasi
Negmatullayev Sarvar Anvar o'g'li.
Ilmiy rahbar: Xudoyqulova Shohida Xudayqulovna

Annotatsiya

Odam askaridasi keng tarqalgan odam paraziti bo'lib, Ascaris lumbricoides, odatda barcha mintaqalarda uchraydigan yumaloq gelmintdir. Ushbu maqolada A. lumbricoidesning morfologik tuzilishi, uning bir necha rivojlanish bosqichlarini o'z ichiga olgan murakkab hayot sikli va ular keltirib chiqaradigan kasalliklar haqida batafsil ma'lumot berilgan. Askaridozning klinik belgilari oshqozon-ichak traktidagi dispeptik buzilishlardan tortib, ichak tutilishi kabi og'ir asoratlargacha bo'lishi mumkin. Tarqalish darajasini pasaytirish va aholi salomatligini ta'minlash uchun samarali profilaktika strategiyalari, jumladan, sanitariya - gigiyena ishlarini takomillashtirish, gigiyena ta'limi va degelmintizatsiya dasturlarini muntazam o'tkazish muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Odamda askaridoz, Ascaris lumbricoides, parazitar infeksiya, morfologik tuzilishi, hayotiy sikli, kasallik belgilari, oldini olish, aholi salomatligi.

Kirish. Ascaris lumbricoides parazit nematodasi keltirib chiqaradigan askaridoz dunyo miqyosida eng keng tarqalgan rivojlanish siklining ma'lum qismi tuproqda o'tadigan geogelmint parazitlar keltirib chiqaradigan kasalliklaridan biri bo'lib qolmoqda, ayniqsa sanitariya va gigiena qoidalari yetarli rivojlanmagan hududlarda aholi salomatligi uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Hisob-kitoblar shuni ko'rsatadiki, 2020 yil holatiga ko'ra, taxminan 732 million kishi A. lumbricoides bilan kasallangan, bu global tarqalish 11,01% ni tashkil qiladi. Past va o'rta rivojlangan mamlakatlarda tarqalish darajasi nomutanosib ravishda yuqori bo'lib, eng yuqori tarqalish Melaneziya (28,77%), Janubi-Sharqiy Osiyo (19,06%) va Markaziy Amerikada (18,83%) kuzatilgan[2].

Voyaga etgan parazitlar insonning ingichka ichaklarida yashaydi, u yerda urg'ochilar kuniga 200 000 tagacha tuxum qo'yib ko'payadi. Bu tuxumlar axlat bilan chiqariladi va qulay muhit sharoitida - 70 foiz namlik, 24°C harorat hamda kislorodli g'ovak tuproqda - 18 kundan bir necha haftagacha rivojlanadi. Askarida tuxumi bilan ifloslangan oziq-ovqat yoki suvni iste'mol qilgandan so'ng, invazion tuxumlar me'da ichak shirasi ta'sirida tuxum qobig'i erib, ichidan lichinkalar chiqadi, qon oqimi orqali dastlab jigarga, keyin yurakka o'tadi, so'ngra esa nafas olish yo'llariga ko'tariladi va keyinchalik ovqat hazm qilish tizimiga o'tib askaridoz kasalligi rivojlanadi[1, 3].

Klinik jihatdan askaridoz asemptomatik holatlardan tortib og'ir asoratlarga, jumladan, ichak tutilishi, o't yo'llari, oshqozon osti bezi va ichak yo'llarida askarida tugunlari hosil bo'lishi va bolalarda o'sishning orqada qolishi holatlari kuzatilishi mumkin. Kasallikning rivojlanishi ayniqsa, 5 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan bolalarda chuqurroqdir, chunki ko'pincha bolalarda antisanitar holatlar ko'p kuzatiladi, bu esa kasallikning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Geogelmentlarni nazorat qilish bo'yicha global sa'y-harakatlarga qaramay, qashshoqlik, toza suvdan foydalanishning yetishmasligi va sanitariya infratuzilmasining yetarli emasligi kabi omillar tufayli askaridoz saqlanib qolmoqda. A. lumbricoides ning morfologik xususiyatlarini, uning hayot

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

siklini va kasallikning asosiy patofiziologik mexanizmlarini tushunish, samarali oldini olish va nazorat qilish strategiyasini ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Ascaris lumbricoides gelminti keltirib chiqaradigan askaridoz, ayniqsa sanitariya va gigiyena talablari yetarli rivojlanmagan hududlarda aholi salomatligi uchun jiddiy muammo bo'lib qolmoqda. 81 mamlakatdan 758 ta ma'lumotlar to'plamini o'z ichiga olgan, 4,9 milliondan ortiq ishtirokchini qamrab olgan keng qamrovli tizimli tahlil va meta-tahlil 2020 yil holatiga ko'ra, global tarqalish 11.01% (95% CI: 10.27–11.78%) ni tashkil qiladi. Bu dunyo bo'ylab taxminan 732 million odamni tashkil etadi. (https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9673379/)

Tarqalish darajasi bir tekis taqsimlanmagan. Melaneziya kabi mintaqalarda eng yuqori tarqalish 28,77%, Janubi-Sharqiy Osiyo (19,06%) va Markaziy Amerika (18,83%). Aksincha, Sharqiy Osiyoda eng past tarqalish 1,39% ni tashkil etdi. Bolalar nomutanosib ravishda ta'sir ko'rsatadilar, bu demografik o'rinlarda global tarqalganlik 13,5% ni tashkil qiladi, umumiy populyatsiyada bu ko'rsatkich 6,89% ni tashkil qiladi. Tarqalish darajasi qishloq jamoalarida ham ko'proq uchraydi, shaharlarda bu ko'rsatkich 10,02% ga nisbatan 17,33% ni tashkil qiladi. [https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36401308/]

Ushbu tadqiqot ma'lumotlari 2010 va 2021 yillar oralig'ida chop etilgan, inson populyatsiyalarida Ascaris infektsiyalarining tarqalishi va intensivligiga qaratilgan maqolalardan olingan. Aniqlash mezonlari Kato-Katz texnikasi kabi tan olingan diagnostika usullaridan foydalangan va namunalar hajmi va infektsiya darajasi haqida aniq ma'lumotlarni taqdim etgan tadqiqotlarni o'z ichiga oladi.

81 ta mamlakatdan 758 ta ma'lumotlar to'plamini o'z ichiga olgan, 4,9 milliondan ortiq ishtirokchini qamrab olgan keng qamrovli tizimli tahlil va meta-tahlil Ascaris lumbricoides infektsiyasining global tarqalishini 11,01% (95% CI: 10,27–11,78%) deb baholadi, bu taxminan 202 milliondan 300 millionga yetdi. (https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9673379/) Melaneziya kabi mintaqalarda eng yuqori tarqalish 28,77%, Janubi-Sharqiy Osiyo (19,06%) va Markaziy Amerika (18,83%). Aksincha, Sharqiy Osiyoda eng past tarqalish 1,39% ni tashkil etdi. Tahlil tarqalish ko'rsatkichlari sezilarli darajada yuqori bo'lgan alohida mamlakatlarni aniqladi: Chad (48,19%), Liberiya (42,45%), Ekvador (39,58%), Madagaskar (37,16%), Filippin (34,69%), Solomon orollari (33,96%), Indoneziya (32,02%), Svanka (32,02%), Ruanda (30,81%). Infeksion intensivligi to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan 137 ma'lumotlar to'plami orasida yuqori intensiv infektsiyalarning tarqalishi Lotin Amerikasi va Karib havzasi mamlakatlarida eng yuqori bo'lgan - 8,35% (95% CI: 3,88–14,11%), keyin Sharqiy va Janubi-Sharqiy Osiyoda 3,80% (95% CI) (91,07%):5. Sahroi Kabirdagi Afrikada yuqori intensivlikdagi infektsiyalar kamroq tarqalgani 0,26% (95% CI: 0,01-0,97%) qayd etilgan. Vaqtinchalik tahlillar vaqt o'tishi bilan yuqori intensiv infektsiyalarning pasayishini ko'rsatdi: 2010-2013 yillarda 3,32% dan (95% CI: 1,11-6,31%) 2018-2021 yillarda 1,43% gacha (95% CI: 0,44-2,79%).

O'tgan o'n yilliklardagi tarqalishning kamayganiga qaramay, Ascaris lumbricoides bilan kasallangan odamlarning katta populyatsiyalarida uchrab turadi. Askaridozning global tarqalishini yanada kamaytirish uchun tarqalish ko'rsatgichi yuqori bo'lgan hududlarga qaratilgan maqsadli chora-tadbirlar, yaxshilangan sanitariya va muntazam degelmintizatsiya dasturlari muhim ahamiyatga ega.

Og'irroq kasallanish bilan bog'liq bo'lgan yuqori intensiv infektsiyalar Lotin Amerikasi va Karib havzasida 8,35%, Sharqiy va Janubi-Sharqiy Osiyoda 3,80% bilan eng ko'p tarqalgan. Sahroi Kabirdan janubiy Afrikada yuqori intensivlikdagi infektsiyalar kamroq tarqalgani 0,26% ni tashkil etdi. Vaqtinchalik tahlillar vaqt o'tishi bilan yuqori intensiv infektsiyalarning pasayishini ko'rsatdi:

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-5

2010–2013 yillarda 3,32% dan 2018–2021 yillarda 1,43% gacha.

Xulosa qilib aytganda, askaridozning global tarqalishini kamaytirishda sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, kasallikning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik determinantlarini bartaraf etish uchun barqaror harakatlar talab etiladi. Ascaris lumbricoidesning tarqalishi va intensivligini uzoq muddatli kamaytirishga erishish uchun integratsiyalashgan nazorat strategiyalari, jumladan, yaxshilangan sanitariya, tibbiy ta'lim va muntazam degelmintizatsiya dasturlari muhim ahamiyatga ega. Ascaris lumbricoides tomonidan qo'zg'atilgan askaridoz, ayniqsa sanitariya sharoitlari yomon va gigiena qoidalari yetarli bo'lmagan hududlarda salomatlik uchun jiddiy global muammo bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolada parazitning morfologik tuzilishi, hayot sikli, u keltirib chiqaradigan kasalliklar, ular bilan bog'liq alomatlar va profilaktika choralari har tomonlama tahlil qilingan. MDA dasturlari orqali askaridozning intensivligi va tarqalishini kamaytirishda muvaffaqiyatga erishilgan bo'lsa-da, uzoq muddatli nazorat va oxir-oqibat bartaraf etish uchun barqaror va integratsiyalashgan yondashuvlar juda muhimdir. Sog'liqni saqlash tizimini mustahkamlash, aholining tushunchasini oshirish va dalillarga asoslangan tadbirlarni amalga oshirish ushbu parazitar kasallikning global miqyosdagi ta'sirini minimallashtirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. P.X. Xoliqov, A.Q. Qurbonov, A.O. Daminov, Tibbiy biologiya va genetika. Darslik. (to‘ldirilgan va qayta ishlangan ikkinchi nashri) Toshkent. 2023 y.
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Talk_page_guidelines
3. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9673379/
4. Халиков П.Х. Курбонов А.К. Даминов А.О. Таринова М.В. Медицинская биология и генетика. Учебник. Ташкент 2023 г.
5. Nishonboyev K.N., Hamidov J.H. Tibbiy biologiya va genetika. Darslik. Toshkent. 2005 y.
6. Yarigin M.N., Biologiya.Uchebnik. Moskva 2016 g.

Havolalar:

https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/soil-transmitted-helminth-infections
https://www.cdc.gov/sth/about/ascariasis.html?CDC_AAref_Val=https://www.cdc.gov/parasites/ascariasis/index.html
https://www.msdmanuals.com/professional/multimedia/image/ascaris-lumbricoides-life-cycle
https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/